

”Man bär andra familjers öde på sina axlar”

Danskt lantbruk står inför en omläggning av historiska mått. Koldioxidavgifter ska införas, en stor del av arealen ska tas ur produktion och på resten av arealen ska produktionen optimeras. Lantbrukets företrädare har accepterat detta. Ja, till och med bejakat det, inom ramen för det så kallade trepartsavtalet.

ATL:s Marcus Frennemark går på djupet kring avtalets betydelse för lantbruket med bonden Lars Jonsson som varit med och förhandlat fram avtalet.

Lars Jonsson är lantbrukare på Brønshøjgaard, tre mil nordväst om Köpenhamn, och ordförande för den lokala bondeorganisationen. Han har följt förhandlingarna om trepartsavtalet på nära håll men utan att finnas med i själva förhandlingsrummet.

Lars Jonsson var en del av Landbrug & Fødevarers, L&F:s, förhandlingsdelegation, forumet där L&F:s ordförande Søren Søndergaard hämtade argument för att hålla positioner och mandat för att göra eftergifter under de sju månader långa förhandlingarna som leddes av regeringen. I förhandlingsrummet fanns i princip alla intressenter kring den danska livsmedelsindustrin: bönderna, industrin, fackförbunden, kommunerna och inte minst naturvården genom Danmarks Naturfredningsforening.

Förhandlingarna gav resultat, det blev ett avtal, nu handlar det om att förankra och genomföra det.

De flesta kvällar somnar Lars Jonsson snabbt men på sistone har det hänt att han legat vaken länge och haft svårt att somna.

– Man bär andra familjers öde på sina axlar. Bildligt talat, säger Lars Jonsson.

Han har en lågmäld framtoning, Lars Jonsson, och är ödmjuk inför sitt uppdrag som företrädare för 700 lantbrukare i Nordsjællands Landboforening. Det är inför medlemmarna han ska stå till svars, förklara vilka förändringar som krävs, hur de ska genomföras och bli till nytta för lantbruket och samhället.

Att Lars Jonsson ibland har svårt att somna säger något om magnituden i avtalet.

Historiskt avtal

ATL, November

I extrem korthet innebär det 43-sidiga avtalet att omkring 20 procent av dansk jordbruksareal ska tas ur produktion för att uppfylla en bukett av klimat- och miljömål. Därtill accepterar lantbruket flexibla koldioxidavgifter på gårdsnivå men får i gengäld löftet att jordbruket på resterande 80 procent av arealen ska kunna bedrivas intensivt och konkurrenskraftigt även i framtiden.

– Alla säger att detta är ett historiskt avtal. Historiskt för att så mycket i landskapet kommer att förändras med mycket mer skog och natur. Men också historiskt för att det är första gången man bragt samman så många olika parter i ett förhandlingsrum och bett dem sluta ett avtal som folketinget sedan ska ta ställning till. Lyckas detta så är det en styrka också för vår demokrati, säger Lars Jonsson.

Efter intensiva förhandlingar mellan de politiska partierna fick den danska trepartiregeringen den 18 november i år igenom det politiska paketet som pekar ut hur det "gröna trepartsavtalet" ska genomföras. Fyra av oppositionspartierna i folketinget står tillsammans med regeringspartierna bakom avtalet. FOTO: IDA MARIE ODGAARD/RITZAU/TT

Den oro Lars Jonsson emellanåt känner gäller inte så mycket den egna försörjningen. Gården som hans familj brukar kommer kanske att behöva ta en femtedel av marken ur produktion.

Lars Jonsson vet att han har bondekolleger som kan tvingas ta hälften eller i värsta fall hela gården ur produktion.

– Det har varit spännande men också lite skrämmande att vara en del av förhandlingsprocessen. Du är med och tar jättebeslut å kollegernas vägnar. Det finns lantbrukare som blir av med hela egendomen när staten köper gården för att kanske anlägga skog eller våtmark i stället. Då får du köpa en annan gård eller gå i pension men det är kanske inte så du har tänkt dig att sluta, säger han.

Konsekvenser för många

Kikar man på avtalet mer i detalj inser man att det blir konsekvenser för alla lantbrukare. Och alla som rör sig i det danska landskapet nu och tjugo år framåt kommer rimligen att märka att något händer.

250 000 hektar skog ska etableras innan 2045 på vad som i dag är jordbruksmark. 100 000 hektar av denna skog ska klassas som orörd skog, vilket innebär att inget ekonomiskt skogsbruk ska bedrivas där.

Kväveläckage från åkermarken till vattendrag och i förlängningen till havet är en stor fråga i Danmark. Lantbrukarna har en uppsjö av regleringar att förhålla sig till avseende fånggrödor, såtidpunkter och jordbearbetning med mera. Här odlar Lars Jonsson fånggröda med bland annat rättika för att fånga upp kväve. Men bladets färg signalerar kvävebrist, menar Lars Jonsson. Alltså finns det inte så mycket kväve att fånga efter råggrodan. FOTO: MARCUS FRENEMARK

140 000 hektar låglänta mulljordar ska tas ur produktion till 2030 och återgå till vad det en gång varit, nämligen våtmark och/eller sjö.

Ytterligare 10 000 hektar ska brukas extensivt, till exempel som betesmark med en övre gräns för betetrycket. Ett program för detta ska sjasättas snarast och användas från och med nästa år.

För den enskilda lantbrukaren gäller att det från 2030 tas ut en koldioxidavgift eller skatt om man så vill. Den börjar på 300 danska kronor, DKK, per ton koldioxidekvivalent och stiger sedan till 750 DKK till 2035 med möjlighet till ett grundavdrag på 60 procent för lantbrukaren.

Men uttaget av koldioxidavgifter ska föregås av en klimatberäkning för den enskilda gården och är du tillräckligt lyckosam med ditt förebyggande arbete kan du slippa koldioxidavgiften helt.

Storslagna planer kostar pengar och trepartsavtalet är inget undantag. Drygt 40 miljarder DKK behöver spenderas på arealomställningen under perioden fram till 2045. En mindre del av detta kan finansieras via EU-stöden och privata fonder men huvuddelen ska komma ur statskassan. Om detta råder en bred politisk enighet.

Den politiska viljan bakom trepartsavtalet förstärktes nyligen genom ett avtal där partier både till höger och vänster om den danska regeringen förband sig att genomföra förändringarna.

”Det gör ont”

Det är uppenbart att lantbruket gett upp en hel del i förhandlingarna, en del svider mer än annat för Lars Jonsson.

– Mulljordarna kan jag förstå, de är en belastning för klimatet. När vi ska lämna jord vi brukar till skog eller grundvattenssäkring då börjar det göra ont. Skog på halvdålig jord är väl okej men när god jord bara ligger där utan att brukas gör det ont i en bonde. Men resten av samhället gläder sig, man kan gå där med sina hundar, se hur biodiversiteten främjas och det kan jag också förstå. Men det gör ont, säger Lars Jonsson.

250 000 hektar skog ska etableras innan 2045 på vad som i dag är jordbruksmark. Lars Jonsson säger att det gör ont att tänka på hur mycket god jord som kommer att tas ur bruk. "När god jord bara ligger där utan att brukas gör det ont i en bonde." FOTO: PERJESI NICOLAI/SCANPIX/TT

Det finns positiva inslag också för lantbruket. Att koldioxidavgiften ska föregås av en klimatberäkning på varje gård är viktigt, likaså att den kan påverkas och möjligen utebli helt för den som är proaktiv och snabb med att implementera ny teknik som minskar klimatbelastningen.

Angreppsvinkeln på flera miljöfrågor samtidigt gör också att 1 hektar som tas ur produktion kan göra miljönytta på flera sätt: mer skog, klimatnytta, bättre vattenmiljö och ökad biologisk mångfald.

En tydligt uttalad målsättning att lantbrukets konkurrenskraft inte får försämrats är också viktigt.

– Den allmänna uppfattningen i samhället är nog att lantbruket vunnit det här men det tycker inte jag. Vi har gett upp mycket. Men jag hoppas att vi får lugn och ro när vi kommer i land med detta. Då är vi i mål med koldioxiden och kväveutlakningen och våra fjordar är rena. Då finns det mer skog, natur och biodiversitet som man vill ha. Och så får vi odla och producera på resten av marken, säger Lars Jonsson.

Bland hans 700 medlemmar i Nordsjællands Landboforening finns det förstås skilda åsikter och känslor om trepartsavtalet.

ATL, November

Flertalet, upplever ordförande Jonsson, är förstående men bekymrade. Man förstår poängen, att lantbruket genom avtalet rensar bort flera stridsfrågor från dagordningen, men samtidigt är man bekymrad för och osäker på hur man själv kommer att drabbas.

Mycket hänger på hur den egna gården ser ut. Hur mycket mulljord finns det? Hur nära vattendrag ligger den? Hur mycket mark blir jag av med? Finns det möjlighet att få vettig ersättningsmark? Hur slår koldioxidavgiften på min produktion? Frågorna är många och det kommer att ta tid att få svar på allt.

Lars Jonsson känner trycket.

– Medlemmarna ser mig i ögonen och säger: ”Nu har vi valt dig till ordförande. Vi förstår och respekterar avtalet men nu får du se till att det inte gör alltför ont för oss när det ska genomföras.” Det är ett tungt ansvar att bära.

– Sedan finns det förstås 5–10 procent av medlemmarna, de är alltid sura. De vill köra traktor till Köpenhamn och sprida gödsel på gatorna, säger Lars Jonsson.

Kunde varit sämre

Han vet att lantbrukets utfall av förhandlingarna kunde varit sämre, mycket sämre. Betydligt mer drastiska inskränkningar har varit uppe på förhandlingsbordet men kunnat städas bort i förhandlingarna. Vad det rör sig om berättar inte Lars Jonsson, vare sig för sina medlemmar eller för ATL.

– Det stannar i förhandlingsrummet. Vi kan inte gå ut och säga att Naturfredningsforeningen inte fått ett skit. Det säger man inte. De har också en ordförande som ska sälja in avtalet till sina medlemmar. I förhandlingar får man ge och ta.

Danmarks Naturfredningsforening, NF, som samlar naturvänner och miljöengagerade människor, har länge setts som fiender till lantbruket. Av lantbruket. Parterna pratade gärna om varandra men sällan med varandra.

– För en tio år sedan hade vi en fødevareminister, som först hade möte med NF och sedan med oss i L&F. Ministern upptäckte att vi tyckte lika om en hel del och sa till oss: ”Kan inte ni båda försöka hålla möte med varandra, ni är faktiskt eniga om en del.” Och så började NF och lantbruket träffas och kunde komma överens om vissa saker. Det utvecklades en respekt för varandras ståndpunkter, berättar Lars Jonsson.

Konfrontation är alltså inte Lars Jonssons melodi. Han tror på dialog och samförståndslösningar. Den filosofin har han med sig vid sina regelbundna besök hos borgmästarna i de elva kommuner som finns i Nordsjælland. Borgmästaren i en dansk kommun kan närmast jämföras med kommunstyrelsens ordförande i Sverige.

ATL, November

Lars Jonsson besöker "sina" borgmästare minst en gång om året och det händer att besöken initieras av kommunföreträdarna också.

– De vill kanske höra vår åsikt i olika planärenden innan de går vidare. Skydd av dricksvattentäkter är en annan stor fråga. Det är viktigt att ha en god dialog till vardags, då blir det lättare att lösa problem när det dyker upp riktiga utmaningar. Vi är inte överens om allt men de flesta gånger finner vi varandra.

Samma öppenhet och dialog försöker Lars Jonsson hålla med gårdens grannar. På Brønshøjgaards Facebooksida informerar han om vad som är på gång, till exempel när det ska spridas gödsel.

– Då är det kanske inte rätt dag att hänga ut tvätt på tork.

Brønshøjgaard är i första hand en växtodlingsgård med 700 hektar i drift. Men gården har också en specialiserad slaktgrisuppfödning med 6 000 grisar till slakt per år. Det är Antoniusgrisar som produceras, ett nischkoncept som renderar slutprodukten två hjärtan av tre möjliga i den danska djurvälståndsmärkningen.

I år blev skörden lite av en besvikelse. Normalt skördar Lars Jonsson drygt 8 ton vete per hektar, i år landade snittskörden på 6-6,5 ton. - När jag tittade ut över fältet i somras såg det ut att vara en kanongröda. Men det såg bättre ut än vad det blev, kärnorna visade sig vara för små, säger han. FOTO: MARCUS FRENEMARK

Knorren kvar

Uppfödningen enligt Antoniuskonceptet kan jämföras med konventionell svensk grisuppfödning. Jämfört med konventionell dansk grisuppfödning innebär det bland annat två grisar färre per box, knorren kvar och halm till grisarna varje dag.

- Det fungerar fantastiskt och vi har inga problem med svansbitning men det är också två färre grisar per box, säger Lars Jonsson.

Han odlar vete, korn, råg och raps. Foderspannmålen används i den egna grisuppfödningen, en del säljs också till en annan grisgård. En del hästhö produceras också på marginalmarker. Det finns gott om hästar i grannskapet.

ATL, November

Egentligen har han två gårdar i företaget. På gård nummer två är mangårdsbyggnaden uthyrd till Köpenhamns kommun som förskola. Närheten till Köpenhamn och andra städer gör att det aldrig är något problem för en gårdsägare att få sidointäkter på byggnader som inte används i lantbruket.

– Du har många möjligheter och kan få goda hyresintäkter på dina byggnader. Det finns inget som står tomt i det här området, konstaterar Lars Jonsson.

Grisproduktionen behöver alltså inte fortsätta. 1 500 stallplatser för slaktgris är ingen stor anläggning för danska förhållanden. Skulle en framtida koldioxidavgift bli alltför betungande överväger han att sluta med grisarna.

– Lyckligtvis har vi grisar för att vi vill ha det, inte för att vi måste. Det är lättare att sluta med djur här på Själland än i Jylland. Vi kan bara tömma och tvätta stallen och sedan hyra ut dem sektionsvis.

Allén välkomnar besökare till Brønshøjgaard utanför Lyngø på norra Själland. Gården är traditionellt fyrkantig, mangårdsbyggnaden och sammanbyggda äldre ekonomibyggnader bildar skydd mot väder och vind. Utanför den äldre byggnationen har det uppförts modernt slaktgrisstall och maskinhall. FOTO: MARCUS FRENEMARK

Mycket redan gjort

När Lars Jonsson tittar på vad han kan göra i sitt eget företag för att minska klimatskadliga utsläpp och därmed den framtida avgiften konstaterar han att mycket redan är gjort.

ATL, November

Gården tillämpar plöjningsfri odling, myllar ner det mesta av halmen och pumpar gödsel med långa intervall för att minska belastningen. Mer kanske kan göras på gården men då krävs investeringar och för att göra dem krävs det ett bra underlag på vad olika åtgärder ger för effekt på utsläppen.

– Jag hoppas få en app i telefonen där jag hela tiden kan följa mina åtgärder och vad de får för konsekvenser. Till exempel avläsa kvävetillståndet, ska jag mylla ner halmen eller kan jag sälja den? I dag har jag koll på vad jag gör men jag behöver bättre underlag för mina beslut, säger Lars Jonsson.

Utvecklingsarbetet med appen och annat beslutsunderlag som bonden behöver när koldioxidavgifterna införs pågår för fullt hos Seges, det danska lantbrukets forsknings- och utvecklingsorganisation.

Lars Jonsson har accepterat innehållet i trepartsavtalet och tror att det är ett nödvändigt steg för det danska lantbruket. Men han känner en viss oro för genomförandet och speciellt för arealomläggningen.

– Det är en jordreform vi ska göra, fullt jämförbar med historiska jordreformer när gårdarna flyttade ut ur byarna på 1800-talet. Vi brukar 2,5 miljoner hektar i dag och ska ta 20 procent ur drift och använda till annat. Det är en jätteuppgift för samhället. Finns det kapacitet för detta hos statliga verk och hos kommunerna?, frågar han sig.

Ministern for grøn trepart, Jeppe Bruus (S), pratar med demonstranter efter regeringens presskonferens om det politiska avtalet den 18 november i år. Avtalet har fått kritik från ytterkantpartier i dansk politik, som tycker att miljön sålts ut till livsmedelsklustret (kritik från vänster) eller att lantbruket blivit påtvingat klimatskatt och regleringar (kritik från höger). FOTO: IDA MARIE ODGAARD/RITZAU/TT

Kan säga nej tack

På regeringsnivå har man slagit an tonen genom att inrätta ett särskilt departement för den ”grønne trepart” med Jeppe Bruus som minister. Han ledde förhandlingarna som resulterade i avtalet och är ett gott val, tycker Lars Jonsson.

Skulle avtalets innehåll justeras i den politiska beslutsprocessen finns det en utgång.

– Lantbruket har deklarerat att om det görs väsentliga förändringar kan vi säga nej tack och dra oss ur.

I det lokala genomförandet har kommunerna en nyckelroll.

– Men jag oroar mig för om kommunerna verkligen är beredda att ta sig an den här stora uppgiften på rätt sätt med respekt för lantbrukarens ägande. Kan vi få ut andan som fanns i förhandlingsrummet till kommunrepresentanten som knackar på hos lantbrukaren och ska ta 20 procent av arealen från mig?

ATL, November

Uppenbart är att Lars Jonssons kommundiplomati kommer att behöva gå på högvarv de närmaste åren.

Brønshøjgaard är en släktgård på hustrun Marianne Jonssons sida. Familjen Jonsson är tredje generationen på gården och planen är att lämna vidare till sonen inom några år.

– Jag förhandlar inte å familjens vägnar men jag vet ändå att jag har en son med familj som ska leva här på gården de närmaste 30–40 åren. Om de intentioner vi har i förhandlingarna blir verklighet för lantbruket kan hans familj få ett gott liv här. Det blir inte lätt men det ska nog gå, säger Lars Jonsson.

– Vi hoppas att den goda jorden blir kvar så att vi kan fortsätta skörda och upprätthålla produktionen.

Lars Jonsson tar ofta emot studiebesök på gården. Närheten till huvudstaden och det politiska livet där gör Brønshøjgaard väl lämpad när politiker vill komma "ut i verkligheten". Men han står gärna värd för rent lantbruksmässiga aktiviteter också. I höst har det genomförts en såmaskinsdemonstration med olika maskiner. Resultatet i fält ska följas fram till skörd 2025. FOTO: MARCUS FRENEMARK

Fakta.

Avtal om ett grönt Danmark, även kallat trepartsavtalet

Avtalet, som presenterades den 24 juni, har ingåtts mellan:

- den danska regeringen, en koalition mellan Socialdemokratiet, Moderaterne och Venstre (som är det traditionella bondepartiet)
- lantbrukets och livsmedelsindustrins organisation Landbrug & Fødevarer
- natur- och miljöorganisationen Danmarks Naturfredningsforening
- de fackliga organisationerna Fødevareforbundet NNF och Dansk Metal
- arbetsgivarorganisationen Dansk Industri
- Kommunernes Landsforening.

I ett politiskt ramavtal presenterat den 18 november har den danska regeringen kommit överens med fyra av oppositionspartierna om hur trepartsavtalet om ett grönt Danmark ska implementeras och samordnas med tidigare fattade beslut om klimat- och miljömål.

Fakta.

Målet med avtalet

Avtalet innebär en arealomläggning där jordbruksmark tas ur produktion för att förbättra vattenmiljön, sänka lantbrukets klimatbelastning, bidra till skydd av dricksvatten, ge utrymme för mer natur samt bättre förutsättningar för biologisk mångfald.

Detta ska ske på ett sätt som gör att lantbruk och livsmedelsindustri behåller sin konkurrenskraft och där produktionen på kvarvarande jordbruksmark kan ökas.

Fakta.

Avtalets innehåll i korthet

- Danmarks Grønne Arealfond inrättas som en övergripande paraplyorganisation för arealomläggningen.
- Fonden får drygt 40 miljarder danska kronor, DKK, till sitt förfogande. Pengarna ska användas till omläggning och/eller uppköp av jordbruksmark som ska tas ur produktion eller på annat sätt användas i arealomläggningen. (Växelkurs den 30 september: 1 svensk krona, SEK = 1:51 dansk krona, DKK.)
- Genom fonden ska 250 000 hektar ny skog etableras innan 2045 samt 140 000 hektar mulljordar tas ur produktion till 2030.
- Ett program för permanent extensifiering av jordbruksmark ska etableras under 2024 och medverka till att närmare 10 000 hektar jordbruksmark tas in i programmet. Regeringen ska arbeta för att EU:s jordbruksstöd framåt ska bidra till att finansieras extensifieringen. I extensifieringen ska goda förutsättningar för biologisk mångfald säkras genom en övre gräns för betetrycket.
- En koldioxidavgift, CO₂-avgift, på 300 DKK/ton CO₂-ekvivalent införs från 2030. Den höjs successivt till 750 DKK/ton CO₂-ekvivalent till 2035. Avgiften har ett generellt avdrag på 60 procent och blir i realiteten 120 DKK/ton när den införs. Avgiften ska baseras på den enskilda gårdens förutsättningar och kan minskas ytterligare om åtgärder på gården motiverar detta.
- Arealomläggning ska målinriktas så att uttagen areal kan fylla flera miljömål.
- Om EU inför en reglering av lantbrukets klimatbelastning ska detta avtal anpassas efter EU-reglerna.

Marcus Frennemark

red@atl.nu

010-184 40 97